

ДЕМОГРАФСКИ ПРОБЛЕМИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

УДРУЖЕЊЕ
"ЈАСЕНОВАЦ-ДОЊА ГРАДИНА"
БАЊА ЛУКА

Бања Лука, 2018.

ДЕМОГРАФСКИ ПРОБЛЕМИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Главни и одговорни уредник:
проф. др Владимир Лукић

Уредник:
др Славољуб Лукић

Издавачи:
Удружење грађана „Обнова народа Светог Саве“ Мркоњић Град и
Удружење „Јасеновац-Доња Градина“ Бања Лука

За издаваче:
Драго Мандић и Саша Аћић

Рецензент:
Мијана Кубурић

Комјутерска припрема:
Божана Ђурић

Тираж:
1000

Штампа:
Атлантик бб, Бања Лука

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР.....	5
Проф. др Зорица Никитовић СВЕТОСАВСКА ФИЛОСОФИЈА ПОРОДИЦЕ И НАРОДА	7
Проф. др Драшко Маринковић ДЕМОГРАФСКИ ПРОЦЕСИ И ПОПУЛАЦИОНА ПОЛИТИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ	15
Проф. др Милован Р. Пецељ РЕПУБЛИКА СРПСКА – ОСВРТ НА ДЕМОГРАФСKE ПРОБЛЕМЕ.....	25
Проф. др Родољуб Тркуља ИНТЕГРАЛНИ РУРАЛНИ РАЗВОЈ У ФУНКЦИЈИ ОПСТАНКА, ОПОРАВКА И ПОВРАТКА СТАНОВНИШТВА	33
Проф. др Владимир Лукић ЗЕМЉУ ЧИНИ, ЧУВА И БРАНИ НАРОД	41
Др Драган Дакић РИМ КАО МОДЕЛ ЗА РЈЕШАВАЊЕ МОДЕРНИХ ДЕМОГРАФСКИХ ИЗАЗОВА	47

Др Драган Дакић

РИМ КАО МОДЕЛ ЗА РЈЕШАВАЊЕ МОДЕРНИХ ДЕМОГРАФСКИХ ИЗАЗОВА

*Окосница успјешне популационе политике
јесте превазилажење конфликта између
жениних интереса и интереса других страна
(дјетета, мушкараца и друштва); политике
правних забрана су давно превазђене.*

Овај прилог треба посматрати као допринос реактуелизованим дискусијама о пронаталитетним мјерама. Растући напори држава широм европског континента да путем стимулације наталитета одговоре на лоше демографске трендове поново су отворили питања ефикасности, основаности и легитимитета пронаталитетних мјера. Прихватајући устаљено мишљење да је питање демографије једно од најзначајних безбједносних и економских питања, у овом раду сам се определијелио да посматрам ефикасност мјера за стимулацију наталитета кроз призму историјског искуства. Разлог за фокусирање на питање ефикасности јесте тај што пронаталитетне мјере задиру у сферу приватног живота те је ефикасност услов њиховог легитимитета са аспекта људских права.¹ Рекао бих да су основне карактеристике модерних пронаталитетних политика појачавање осјећаја националне припадности и успостављање аутономног правног и моралног статуса пренаталног живота. Није ми намјера да дискутујем о смислености оваквог приступа који карактерише извјесна инструментализација националних осјећања, али и самог људског живота. Умјесто тога, настојао сам да уочим освједочено добар приступ овој проблематици и да укратко укажем на неке његове најбитније елементе, уједно представљајући како се он односио према аутономизацији пренаталног живота. Осим тога, да би се потпуно разумио актуелни европски регионални и национални приступ питању почетка заштите живота, неопходно је упознати се са правним темељима на којима почива.

Крећући се у овако задатим оквирима, у овом раду је истражен правни приступ питању пренаталне заштите живота, који вјероватно одражава општа и трајна правила римског права због њиховог понављања кроз различита доба развоја римског права и државе. Зашто Рим? Зато што је Рим од једног малог и забаченог села успио да постане најбројнија

¹ *Open Door and Dublin Well Woman v Ireland*, Merits, 29 October 1992, Series A Application Nos. 14234/88; 14235/88.

популација свога времена.² Сматра се – законским рјешењима.³ Такође, треба имати на уму да се римско право развијало у различитим историјским условима, у различитим друштвеним и политичким уређењима. Из тих разлога, оно садржи рјешења која су примјенљива на широк спектар питања која се појављују као значајна у различитим фазама друштвеног развоја. Зашто баш питање пренаталне заштите? Прво, зато што је Рим био империја и појам национализма, осим историјски, и суштински је био стран римском друштву. Друго, зато што су Римљани том питању приступали крајње прагматично, примјенљиво и на данашње услове, и што је њихов приступ дао до сада најбоље резултате.

Полазна тачка у анализи римског права заснива се на спознаји да није могуће извести одрживу дефиницију правног приступа питању прекида трудноће који би се могао окарактерисати као типичан за ово право. Методолошки, настојао сам да уочим општа правила и правне резоне који се тичу питања заштите пренаталног живота, који су били на снази кроз различите периоде развоја римског права. Овдје, такође, треба скренути пажњу на значајну дилему у погледу оригиналности правних норми. Могуће је да су нека, као напреднија, правила и начела или правне институције преузете из неког другог система. Познато је да су неки од грчких градова-држава усвајали законе других градова, било у цјелини или у дијеловима; ово се, међутим, није сматрало као усвајање страног права, већ само као усвајање „боље варијанте сопственог права“.⁴ Ипак, мало је вјероватно да се процес усвајања или имитације страног права догодио у већем обиму у античком свијету.

Римско право и пренатални живот

Римско право бавило се заштитом пренаталног живота од најранијих фаза развоја. Норме о томе могу се пронаћи у првим легисла-

² Наташа Деретић, Кратак осврт на решавање демографских проблема у римској држави, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2009, 413–434, 414.

³ The Roman antiquities of Dionysius of Halicarnassus, with an English translation by Earnest Cary, Ph. D., on the basis of the version of Edward Spelman, Cambridge Harvard university press 1937, Book 2, 15, 1–2.

⁴ Hug Walter, The history of comparative law, *Harvard Law Review*, 1029–1030. http://www.dphu.org/uploads/attachements/books/books_3919_0.pdf, March 2016.

тивним радовима римских законодаваца. Први римски краљ Ромул (*Romulus*) означио је абортивне технике као бракоразводни основ, а други римски краљ Нума (*Numa*, 715–673 п. н. е.) додијелио је директну заштиту пренаталном животу. Заштита коју су ова два краља додијелила пренаталном животу одржала је правну снагу током цијеле историје римског права. Први краљ установио је поглед на абортус као на нешто што је једнако тровању које је касније постало типично становиште римског права. Други краљ дао је правне оквире становишту да нерођено дијете има право (да оживи) на живот, и да га треба заштитити због његовог потенцијала. Могло би се чак рећи да је овај други став и данас рефлектован кроз модерна европска законодавства, али и на регионалном нивоу у Европи.

Већина норми релевантних за ову тему уведене су кроз грану наследног права, као и кроз норме које регулишу грађански статус. Имајући то у виду, основано се може претпоставити да је римскоправни приступ предмету истраживања одражавао посвећеност заштити успостављених друштвених односа. Друштвени односи су се заснивали на власништву над имовином и грађанском статусу. Вјероватно су ове чињенице и поставиле будућег наследника имовине, друштвеног и политичког статуса, у поље интересовања права и правног регулисања. Прелазак имовине на другу (*alieni*) особу или недостатак наследника значао је уједно и губитак друштвеног статуса за породицу. Чак и уколико ове чињенице нису биле искључиви разлог за додјељивање правне заштите нерођеној дјечи, сигурно су представљале важан мотив за то. Не треба занемарити ни утицај религије у обликовању друштвеног става према прекиду трудноће. На почетку историје римског права, религија је била политеистичка, а касније хришћанска. Засигурно се може сматрати да су Римљани из ових или оних разлога сматрали да нерођену дјецу и њихов живот треба заштитити.

Римски модел рјешавања конфликта у репродуктивној сфери

Уколико прихватимо да је римско право пружало заштиту пренаталном животу из разлога који су наведени, али и из било којих других разлога римско право је успоставило практичан модел заштите

пренаталног живота. Овај модел је настојао да елиминише конфликте између интереса пренаталног живота и интереса оних који одлучују о његовој судбини. Бројна права и привилегије зависили су од одржања труднице и њеног изношења до термина и рађања наследица.

У том смислу, издвајале су се норме које имају повољан економски ефекат по саму дјецу. Прво, оне су садржане у наследином праву, које препознаје интересе пренаталног живота. Ванбрачна и брачна дјеца су изједначена у наследином праву (*Justiniani Inst.* 3, 1, 2, а), као и мушки и женски наследици (*Nov.* 118. *pr.*). Дјеца су били нужни наследици. У почетку су нужни наследици могла бити само лица под очинском влашћу оставиоца.⁵ Касније, закон је укинуо могућност да дјеца буду искључена из наслеђа чак и када су *sui iuris* (*Nov.* 115.с.3). У пословном смислу, дјеца су била привилегована у пословању јер су могла закључивати само послове који су били профитабилни за њих.⁶ У сваком другом случају, дјеца и особе испод 25 година имали су право да траже поврат у пређашње стање на основу доби.

Уз ову групу норми налазе се и норме које су уведене од стране краља *Tulusa Hostiliusa* (673–642. п. н. е.), када је одредио тзв. *publico alimenta* (државну алиментацију) која је финансирана из јавних прихода и била је намијењена за породице са три сина до њиховог пунољетства.⁷ Касније, у породичном закону, уведене су рестрикције у погледу признатих основа за развод, а све у циљу заштите интереса дјеце (*CJ.* 5, 17, 8, *pr-4a*).⁸ Мираз се враћао оцу покојне жене, осим уколико је родила петоро или више дјеце. У том случају, мираз је остајао (старатељу) супругу (*Ulpiani Reg.* 6.1. до 9). Дјеца су имала право наслеђивања својих мајки (*SC Orfitianum* од 178 и *Justinijana. Inst.* 3, 4, *PR*). Када би мајка троје дјеце била позвана на наслеђе, она би могла постати само држалац, али не и власник имовине покојног супруга. Власници наслеђства била су дјеца (*Nov.* 117, С.5). Способност за заснивање усвојења била је ограничена интересима природних сукце-

⁵ *Gai Institutionum commentarii*, par. 156, and 161 an Serbian translation Obrad Stanojevic, Ph.D (Nolit, Beograd), 133.

⁶ Puhan Ivo, *Rimsko pravo*, Naučna knjiga, Beograd 1977, 150.

⁷ Romac Ante, *Izvori rimskog prava*, Informator, Zagreb 1973, 15, и Malenica Antun, *Izvori rimskog prava*, Naučna knjiga Beograd, Beograd 1993, 64.

⁸ Види: Horvat Marijan, *Rimsko pravo*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb 1998, 79.

сора.⁹ Имовина коју би дјеца зарадила сматрана је њиховом личном својином (CJ. 6, 61, 8).

Друга група норми су оне норме којима је био циљ да увећају популацију на тај начин што су стимулисале жене. Постојала је могућност да жене добију тзв. *ius liberorum*, што је представљало врсту привилегије која је доносила пуну пословну способност, право наслеђа имовине своје дјеце (*Pauli. Sent.* 4, 9, 1. и *Justiniani. Inst.* 3, 3, 2), а по *Lex Voconia* и право наслеђа имовине оставиоца који су припадали вишим класама.¹⁰ Уколико је жена имала троје или мање дјеце, наслеђивала би једну четвртину заоставштине, међутим, уколико је била мајка више од троје дјеце наслеђивала би равноправно са дјецом (*Nov.* 117, с.5). *Ius liberorum* доносио је римско грађанство Латинкама. Такође, римско грађанство је било стимуланс и за Латина што је склопио брак ради стицања дјеце. Може се сматрати да је овако конструисана сврха брака дјеловала превентивно на *fraudem legi* јер је давала шансу и чисто латинским супружницима да стекну римско грађанство стицањем потомства.¹¹ *Ius liberorum* је, осим привилегије, представљао разлог за понос, те су забиљежени случајеви да су жене овај статус истицале и на својим надгробним споменицима.¹²

Опажања

Основне карактеристике римског приступа ономе што бисмо данас назвали пронаталитетним мјерама јесу (1) стварање повољних економских услова за потомство и породицу и (2) отклањање конфликта између интереса жена и интереса пренаталног живота стимулацијом жена да роде. Могло би се рећи да су модерне мјере пронаталитетне политике у Европи фокусиране на први сегмент римског приступа. Као такве, оне не могу дати позитивне демографске резул-

⁹ *Iustinianus Digest*, Serbian translation by Malenica Antun, Službeni glasnik, Beograd 1997, 139 par. 3.

¹⁰ Puhan Ivo, *Rimsko pravo*, Naučna knjiga, Beograd 1977, 371, fusnota 8.

¹¹ Romac Ante, *Ulpiani Regulae*, Latina et Graeca Zagreb 1987, 29.

¹² Judith Evans Grubb, *Women and the law in the Roman Empire: a sourcebook on marriage, divorce and widowhood*, Routledge, London 2002, 38.

тате. Докле год су жене у позицији да их трудноћа и подизање дјеце на било који начин друштвено дезавуише, или макар доводи у неповољнији положај, постоји конфликт између интереса, који се увијек рјешава у корист прокламованих интереса жене. Нерођени остају нерођени. Жене (по)стају емотивно и здравствено угрожене.

Једино мјере које не негирају први елемент римског приступа, али и које стварају друштвене и економске стимулансе за саме жене, на којима је највећи терет трудноће и подизања дјеце, могу да дају позитивне демографске резултате. Питање правног и моралног статуса пренаталног живота је у том смислу ирелевантно.

